

Zpráva z veřejné debaty Kontrola práce migrantů v ČR: zaostřeno na pracovníky v českých lesích

Marie Jelínková

Abstrakt:

Debata Kontrola práce migrantů v ČR: zaostřeno na pracovníky v českých lesích proběhla dne 30. 11. 2011 v Informačním centru OSN v Praze. Její závěry vyzněly pro stovky vykořisťovaných zahraničních pracovníků v českých lesích (tzv. stromkařů) téměř beznadějně. Orgány činné v trestním řízení nepostupují v této kauze tak, aby to šlo považovat alespoň za minimálně uspokojivé. Inspektoráty práce se dlouhodobě potýkají s problémem kontroly na nestabilních pracovištích, jako jsou například práce v lesích, a navíc, pokud se dotyčné firmy komunikaci s inspektoráty práce úspěšně vyhýbají, ani kontrolovány nejsou.

Cílem debaty bylo otevřít téma způsobu kontroly práce zahraničních pracovníků v ČR v perspektivě konkrétní kauzy, kterou je dlouhodobé vykořisťování zahraničních pracovníků v lesích ČR (tzv. kauza stromkaři). Na debatě vystoupili: generální inspektor Státního úřadu inspekce práce Rudolf Hahn; Štěpánka Miková, advokátka skupiny poškozených; Nguyen Van Tuan, jeden z poškozených v kauze stromkaři; Marek Čaněk, doktorand Filosofické fakulty Univerzity Karlovy, který se kauzou stromkaři a systémem kontroly práce v Evropě i USA dlouhodobě zabývá; Václav Jansa ze Správy Krkonošského národního parku a Stanislav Beránek z Transparency International. Debatu připravila a moderovala Marie Jelínková z Multikulturálního centra Praha.

Na začátku debaty představil generální inspektor Státního úřadu inspekce práce **Rudolf Hahn** současnou situaci Státního úřadu inspekce práce (dále SUIP) a způsob, jakým probíhají kontroly práce zahraničních migrantů. Tedy to, že SUIP řídí osm oblastních inspektorátů práce a má kontrolní působnost v oblasti bezpečnosti práce a v oblasti pracovních vztahů (především dodržování zákoníku práce a souvisejících předpisů). SUIP ke konci každého roku vyhotoví návrh plánu hlavních kontrolních úkolů (tj. oblastí ke kontrole), ke kterému se nejprve vyjádří nejvýznamnější odborové centrály a svazy zaměstnavatelů, poté je předložen Ministerstvu práce a sociálních věcí ke schválení. V posledních pěti letech byly

v tomto kontrolním plánu i kontroly agentur práce, kterých se mnoho diskutovaných záležitostí v kauze stromkaři týká. Generální inspektor zdůraznil i podmínky, ve kterých inspektoři pracují a které mají významný vliv na to, čeho mohou dosáhnout. SUIP disponuje přibližně 140 inspektory, kteří se zabývají kontrolou pracovně-právních vztahů v celé republice. Mimo vymezených úkolů obdrží SUIP za obvyklý kalendářní rok téměř 5500 podnětů ke kontrole, přibližně 1500 – 2000 podnětů není ale schopen z důvodů časových a kapacitních prošetřit. Zásadní je i fakt, že na oblast bezpečnosti práce je více inspektorů než na kontrolu pracovních podmínek, a že SUIP prošel značnou finanční a početní redukcí. Většina inspektorů jsou ženy a například na rozdíl od policie, kterou někdy žádají o asistenci, chodí na kontroly pouze po jednom. Od 1. 1. 2012 čekají SUIP změny, které souvisejí se zvýšeným důrazem MPSV na boj proti nelegálnímu zaměstnávání. Kontrolní působnost SUIP bude rozšířena o ty kontrolní činnosti, které dnes provádějí úřady práce (např. vztah vydaného pracovního povolení k práci, kterou cizinci ze třetích zemí vykonávají). Personálně pak bude SUIP navýšen o zaměstnance úřadů práce, kteří dnes tuto činnost provozují.

Po shrnutí kompetencí SUIP a chystajících se změn generální inspektor Hahn řekl, že se inspektoráty práce k problémům v rámci kauzy stromkaři hlásí, protože mnoho ze zaznamenaných problémů je právě v oblasti jejich působnosti. Zdůraznil však, že práce v lese obecně je dlouhodobě bolavé místo inspektorátů práce. Jedná se totiž o pracoviště, která nejsou stabilní, a právě na těchto pracovištích bývá obtížné prosadit povinnost v oblasti bezpečnosti práce. Svou roli hraje i to, že dříve těžbu dřeva v lese prováděli zaměstnanci, dnes ji provádějí osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ), u kterých i přes tytéž povinnosti v oblasti bezpečnosti práce problémovost jejího dodržování narůstá. Co se týče způsobu kontrol práce zahraničních pracovníků, generální inspektor zdůraznil, že ne všichni zahraniční pracovníci bývají kontrolováni za součinnosti s cizineckou policií. Cizinecká policie bývá přizvána v případech, kdy se inspektoři domnívají, že její přítomnost bude více než užitečná, což se většinou odvíjí od oblasti práce (součinnost bývá např. běžná u kontrol ve stavebnictví, naopak minimálně je jí využíváno u zahraničních manažerů).

Další panelista – pan **Nguyen Van Tuan** – pak konkrétně přiblížil své zkušenosti z kauzy stromkaři, z doby, kdy pracoval pro firmu Affumicata. Nguyen Van Tuan přijel z Vietnamu do ČR počátkem roku 2009 bez znalosti českého jazyka a českých zvyklostí. Po vypuknutí ekonomické krize potřeboval sehnat práci a přes vietnamské zprostředkovatele se dostal k práci pro firmu Affumicata, která dělala nábor v tržnici SAPA. Zaplatil 1500 Kč za zprostředkování, dostal pracovní pomůcky, boty do deště, plášť. Začal pracovat v oblasti Klatovy?, později u Ústí nad Labem, ani z jednoho místa ale nedostal za odvedenou práci nic zapláceno. Jediné, co společně s ostatními pracovníky dostal, bylo každý týden několik kilo rýže a několik slepic, jídlo však ani nestačilo na to, aby se nasýtli. Zejména obtížná a nebezpečná pak byla práce v lese během vytrvalých dešťů. Pokud za takového počasí zahraniční pracovníci odmítli pracovat a chtěli se vrátit zpět na ubytovnu, byli donuceni jít zpět a v práci pokračovat. Z těchto důvodů pan Tuan z práce po několika měsících odešel a začal hledat jiné zaměstnání. V lesích přitom pracoval společně se 200 Ukrajinci a 40 Rumuny, kteří byli ve stejné situaci jako on. Na rozdíl od nich měl to štěstí, že se seznámil

s několika Vietnamci a Čechy, kteří mu pomohli podat na firmu Affumicata žalobu s cílem žádat zpátky svou mzdu. Závěrem svého příběhu Nguyen Van Tuan, kterému se podařilo se uchytit u poctivějšího zaměstnavatele, vyjádřil přesvědčení, že dotyčné firmy si cíleně vybírají tisíce cizinců, kteří neumí česky a neznají české zákony. Stejně jako on dostávají podepsat smlouvy v českém jazyce s mylnými informacemi o tom, jak budou do práce zaškoleni a kolik za vykonanou práci obdrží peněz. Ve skutečnosti však ve smlouvách stojí, že je dané firmy vyškolí a že za toto vyškolení jim budou zahraniční dělníci ještě platit.

Podobný obraz celé kauzy pak podala i advokátka postižených **Štěpánka Miková**. Na ní a jejího kolegu se první z poškozených obrátil na jaře 2010, postupně však zjišťovali, jaký má kauza rozsah. Zjistili přitom, že se jedná o minimálně stovky (ale možná až dva tisíce) poškozených zahraničních dělníků, dosud podali již 87 trestních oznámení. Důležité je, že tito zahraniční dělníci pracovali pro různé společnosti s ručením omezeným – zejména: Affumicata, Wood Service či Madera Servicio. Tyto společnosti byly založeny jako skořápkové společnosti stejných fyzických osob, které v těchto společnostech vždy nějakým způsobem figurují a vždy působily jako subdodavatelé společnosti Less & Forest, jedné z největších dřevařských společností v ČR a výherce většiny tendrů pro státní podnik Lesy ČR. Poškození dělníci jsou především z Vietnamu, Slovenska, Mongolska, Rumunska, Bulharska a bývalých zemí SSSR, za svou práci v lesích nikdy nedostali slíbenou mzdu, pouze v některých případech dostali zálohu, která jim pokryla výlohy na život v lesích. Práce, kterou vykonávali, byla naprosto v rozporu se zákoníkem práce – například zastupování vietnamští dělníci vůbec neměli podepsány pracovní smlouvy, ale, jak výše ilustroval příběh pana Tuana, pouze dohody o vzdělání, na základě kterých by naopak oni museli platit svým zaměstnavatelům, že jsou na práci zaškolováni. Poškození dělníci museli pracovat 6-7 dní v týdnu, 9-12 h denně. Pracovní podmínky přitom byly naprosto neuspokojivé, bylo jim vyhrožováno ze strany zaměstnavatelů (někdy i stříelnou zbraní), byli ponižováni, trpěli hladem, v některých případech pracovali pod dohledem hlídky. Po neformálním kontaktování Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu podali zastupující advokáti za své klienty trestní oznámení, policie totiž nepostupovala dle nich dostatečně rychle. Štěpánka Miková pak konstatovala, že policie v kauze postupuje v rozporu s trestním řádem a případ řádně nešetří. Zhruba rok a půl od podání prvního trestního oznámení ještě policisté nezahájili úkony trestního řízení podle trestního řádu, pouze věc jakýmsi způsobem prošetřují podle zákona o policii, a to přestože mají dostatek důkazů k tomu, aby bylo zahájeno nejen trestní řízení, ale i trestní stíhání osob (bylo označeno velké množství svědků i poškozených, předány listinné důkazy o tom, že probíhala nelegální práce atp.). Mnoho poškozených se přitom stalo obětí obchodu s lidmi. Advokátka Miková zdůraznila, že policie případ štěpí a postupuje ho jiné místně příslušné policii, čímž se ho vlastně zbavuje a ukládá ad acta. Zastupující advokáti tak budou muset podat stížnosti na postup policie a dozorujících státních zástupců. Pokud touto cestou ničeho nedosáhnou, obrátí se na Evropský soud pro lidská práva, případně na soudy EU.

Na otázku, čím si toto neuspokojivé počínání ve vyšetřování kauzy ze strany policie vysvětluje, advokátka odpověděla, že zde hraje roli několik faktorů. Kauza má

pravděpodobně korupční pozadí, a proto není vůle z vyšších míst tuto kauzu dostatečně šetřit. Zároveň dle ní nebyla kauza takové povahy a rozsahu svěřena dostatečně kompetentním orgánům policie. Současná legislativa ale přitom šetření a případně i odsouzení v této kauze rozhodně umožňuje, případ naplňuje skutkovou podstatu trestného činu obchodu s lidmi. Problém spočívá v tom, že policie neumí nebo nechce tuto skutkovou postatu aplikovat¹.

Další z panelistů **Václav Jansa** ze Správy Krkonošského národního parku (dále KRNAP) přiblížil, jakým způsobem se KRNAP vůči kauze stromkaři na svém území postavil. Na začátku svého příspěvku zdůraznil, že možná na rozdíl od jiných subjektů se jich kauza stromkaři na území KRNAP blízce týkala i proto, že KRNAP je držitelem certifikátu FSC² a měl by tak o to více dbát na dodržování bezpečnostních předpisů, kvalifikačních předpisů a práv zaměstnanců i cizích dodavatelů na svém území. Dodavatelé jsou proto smluvně zavazováni k dodržování těchto povinností a jsou i kontrolováni (zejména ohledně potřebného vybavení a proškolení pracovníků). Protože KRNAP vypisuje především zakázky menšího rozsahu, setkal se se zaměstnáváním zahraničních pracovníků (kteří většinou pracují pro velké firmy, respektive jejich subdodavatele) až poměrně nedávno při velké veřejné zakázce, ve které vyhrála firma Less & Forest zhruba padesát procent zakázky. Ve výběrovém řízení přitom tato firma prohlásila, že bude zakázku plnit vlastními zaměstnanci. Podpis smlouvy a předání pracoviště přitom proběhlo v červnu 2010. Teprve v prosinci 2010 se pracovníci KRNAP dozvěděli během návštěvy nevládních organizací o tom, že u nich pracovali zaměstnanci jiné firmy, kteří nedostávali za svou práci zaplacení a byli v práci drženi pod pohrůžkami. Na následný přímý dotaz KRNAP firma Less & Forest odpověděla, že vzhledem ke kapacitním možnostem nemohla v předchozím roce plnit zakázku vlastními zaměstnanci a že dodatečně oznamuje, že zakázku plnili skrze subdodavatelskou firmu Madera Servicio. Podle nezávislého právního rozboru neměl v této situaci KRNAP možnost od smlouvy odstoupit, protože podmínka plnění zakázky byla uvedena ve výběrovém řízení, ale ne již v podepsané smlouvě. KRNAP proto vytvořil leták, který byl distribuován přímo pracovníkům v lesích a který je v 10 jazycích upozorňoval, aby se při problémech jako nezaplacení práce obraceli přímo na KRNAP. Stejně tak začalo být důsledněji kontrolováno, zda v terénu pracují skutečně nahlášené osoby a do nových smluv začala být vkládána ustanovení, která umožňují snadnější odstupování od smlouvy v případě nedodržování odpovídajících podmínek zaměstnávání. V srpnu 2011 proběhla v KRNAP kontrola zaměřená na zahraniční pracovníky ze strany inspektorátu práce, úřadu práce a ve spolupráci s kriminální a cizineckou policií. Během kontroly (odehrála se kvůli deštivému počasí v místě ubytování, kde dělníci byli, a nikoli v terénu) byli zastiženi i představitelé firmy Madera Servicio, a tak s nimi mohla být ze strany oblastního inspektorátu práce zahájena kontrola. To,

¹ V dotazech z publika později zaznělo, že v ČR je možné trestat obchod s lidmi za účelem jiných forem a nucené práce od roku 2004, zatím ale neexistuje jediný pravomocný odsuzující rozsudek, což dokumentuje, že ČR doopravdy s tímto tématem zacházet neumí či s ním vůli zacházet nemá.

² Certifikátů nevládní neziskové organizace Forest Stewardship Council (FSC) je několik druhů, jejich smyslem je zaručovat, že firma, která daný certifikát obdržela (a každoročně prochází auditem, že plní stanovená pravidla certifikátu) podporuje lesní hospodaření šetrné k přírodě a případně i k lidem či zapojeným pracovníkům. Více k systému certifikací FSC viz <http://www.czechfsc.cz>.

že se podmínky v KRMAP pravděpodobně zlepšily, konstatovali i pracovníci nevládních organizací během své návštěvy v listopadu 2011.

Další z panelistů **Stanislav Beránek** z organizace Transparency International zdůraznil, že kauzu je třeba vnímat i z perspektivy nastavení veřejných zakázek v českém lesnictví. Tendence využívat firmy typu Affumicata je dle něj obsažena v principu tzv. komplexních zakázek, u kterých nejsou vymezeny další podmínky, a jejichž systém spočívá v tom, že na vymezené jednotce se soutěží na tom, kolik je daný těžář ochoten zaplatit za vytěžené dřevo a zároveň jakou si bude účtovat cenu služeb (tj. údržba, osazování a další práce). V těchto zakázkách se proto objevuje tendence nabídnout za dřevo cenu co nejvyšší a za služby naopak cenu co nejnižší. Ve výsledku jsou zejména skrze pracovní agentury najímání lidé, kteří v lese pracují za často nepředstavitelných podmínek – bez ochranných pomůcek, za každého počasí atp. Jedním z možných způsobů, jak problematiku řešit, by podle Stanislava Beránka bylo, aby v podmínkách tendrů byla podmínka, že 40 % z dané zakázky musí být realizováno vlastními silami, nikoli subdodavatelsky. Podobně by mohly být stanoveny také standardy v lesnictví, které by upravovaly výši minimální ceny služeb, aby bylo jasné, co je a co není přijatelná, resp. spekulativní, cena služeb. Právě Lesy ČR podle Beránka zanedbávají vyřazování spekulativních a nevěrohodných nabídek (tj. těch, které nabízejí buď příliš vysoké ceny dřeva, nebo příliš nízké ceny služeb). Právě tyto nabídky otevírají prostor pro firmy typu Affumicata.

Poslední z panelistů, doktorand Filosofické fakulty Univerzity Karlovy **Marek Čaněk**, který celou kauzu od začátku aktivně sleduje, upozornil na státní politiky, které vytvářejí zranitelné postavení migrantů. Kromě zmiňované politiky v lesnictví a čistě obchodního postoje státního podniku Lesy ČR³ zmínil i migrační politiku ČR, která na jedné straně přenáší náklady a rizika zaměstnání na samotné migranty a na straně druhé nezohledňuje vytváření poptávky po levné pracovní síle migrantů. V době hospodářské krize stát nabízel pracovním migrantům program tzv. dobrovolných návratů⁴, který ale pro mnoho migrantů neznamenal reálné řešení jejich obtížné finanční situace (zejm. v důsledku vysokých investic a s tím spojeného vysokého zadlužení předcházejícího jejich cestě do ČR). Mnoho migrantů tak v době ekonomické krize přijalo práci, jejíž podmínky se často blížily obchodování s lidmi. Marek Čaněk dále zdůraznil, že zásadní pozornost by měla být věnována podmínkám práce a bezpečnosti práce včetně toho, jakým způsobem jsou nastaveny podmínky v lesnictví pro důstojnou práci nebo vůbec pro nerovné postavení zaměstnanců v rámci vztahů mezi jednotlivými firmami a subdodavateli. Poukázal rovněž na praxi ve Spojených státech, kde lze velice pozitivně hodnotit oddělování pracovních a pobytových kontrol a zároveň zde hledat inspiraci k řešení nebo naopak vyvarování se podobného přístupu v kauzách mexických zaměstnanců sázejících stromky.

³ Lesy ČR v tiskové zprávě ze dne 24. 3. 2011 uvádí, že nenesou odpovědnost za problémové otázky spojené s výkonem práce zahraničních dělníků na svém území, protože tato odpovědnost leží na subdodavatelech, a že není v jejich kompetenci provádět kontroly pracovních podmínek dělníků. Podrobně viz:

<http://www.silvarium.cz/zpravy-z-oboru-lesnictvi/stanovisko-lesu-cr-k-problematice-zamestnavani-zahranicnich-pracovniku-tz-lcr>.

⁴ Program spočíval v nabídce na zaplacení cesty do země původu a jednorázovém vyplacení 500 euro.

Následující vybrané dotazy publika pak dokreslily problematiku kauzy stromkaři i téma pracovních kontrol zahraničních pracovníků do větších detailů.

Jeden z dotazů směřoval na advokátku Štěpánku Mikovou, proč byl případ stromkaři rozdroben a jaké je zdůvodnění policie, proč ho nevyšetřuje jako celek. Advokátka vysvětlila, že celou kauzu dostal na starost pouze jeden pracovník z Odboru hospodářské kriminality v Praze. Vycházel z trestního oznámení advokátů, ve kterém vyjmenovávali, jaké podstaty trestných činů mohly být naplněny. Policista se pak řídil tímto trestním oznámením a dle těchto oblastí případ přidělil různým, dle svého názoru příslušným, oddělením policie. Rovněž měl za to, že když byly smlouvy s pracovníky uzavírány na různých místech ČR a tito pracovníci byli vykořisťováni na různých místech ČR, místně příslušná by měla být vždy policie v daném místě. Dle advokátky Mikové tento postup odporuje trestnímu řádu, protože se jedná o jeden skutek, totožné pachatele i způsob provedení, a kauza musí být řešena jako celek. Postup pracovníka z Odboru hospodářské kriminality si vysvětluje především jeho nekompetentností, podala proto stížnost na to, že policie nepostupuje podle trestního řádu, a rovněž stížnost na postup dozorců státního zástupce. Na odpověď zatím čeká.

Další dotazy byly směřovány na generálního inspektora a týkaly se především kontroly firmy Affumicata. Generální inspektor uvedl, že na rozdíl od jiných potenciálně problémových firem, které se často jakémukoli kontaktu s inspektorátem vyhýbají⁵, byl pražský inspektorát práce schopný s touto firmou kontrolu zahájit. Namísto požadovaných dokumentů však firma předložila pouze potvrzení o krádeži firemní dokumentace, šetření proto bylo odloženo pro nedostatek listinných důkazů. O firmu Affumicata se z důvodu podezření v oblasti nelegálního zaměstnávání zajímaly i úřady práce v Ústí nad Labem a v Liberci, těm se však nepodařilo firmu prokazatelně kontaktovat, a to ani přes úsilí, které v součinnosti s policií vyvinuly. Po dotazech, zda je v ČR zaměstnavatel, se kterým se inspektoráty práce nejsou schopni dostat do kontaktu, postihnutelný, generální inspektor připustil, že v takovýchto případech inspektoráty práce neumí zahájit nebo ukončit kontrolu. V těchto případech se inspektoráty práce obrazejí na živnostenský úřad s návrhem, aby zvážil, zda situace není zralá k tomu, aby bylo odebráno povolení k podnikání. Že by se tak někdy stalo, však generálnímu inspektorovi není známo. Situaci dle něj navíc nepomáhá ani postupné odstraňování administrativních bariér pro podnikatele. Právě mnohá ulehčení, která na první pohled vypadají rozumně, se mohou projevit v pracovních-právních oblastech značně negativně.

Po diskuzi o způsobech a specifikách kontroly práce zahraničních pracovníků se poslední shluk dotazů dotkl problematiky tzv. řetězení. Tedy toho, proč a zda mají mít firmy možnost najímat v takovýchto veřejných zakázkách subdodavatele a nikoli realizovat zakázky pouze či především vlastními silami. Tento požadavek byl však několika panelisty shodně označen za problematyczny, protože přímo nahrává velkým firmám, které mohou nabídnout všechny potřebné profese a prostředky. Stanislav Beránek upozornil, že Transparency International

⁵ Respektive se v roce 2009 kontaktu s inspektorátem vyhýbaly, v ČR v té době ještě nebyla zavedena povinnost datové schránky pro firmy.

právě z těchto důvodů kritizuje charakter komplexních zakázek v lesnictví, které vedou k určité kartelizaci trhu v lesnictví a při pohledu na výsledky tendrů i koncentraci a směřování k monopolu některých firem. Václav Jansa pak přiblížil situaci Krkonošského národního parku, který musí jako veřejný zadavatel podle zákona zakázky soutěžit. Podle Jansových slov by vyloučení subdodavatelů vedlo k vyloučení drobnějších živnostníků ze soutěže.

Závěrem nelze než konstatovat, že tato veřejná debata poukázala na široké spektrum problémů a nedostatků, které souvisejí s kontrolou práce zahraničních pracovníků v ČR i s kauzou stromkaři. Zdá se, že nekompetentní vyšetřování kauzy stromkaři zejména ze strany policie ČR v dohledné době žádné výsledky nepřinese. I přes plánované změny zůstávají možnosti inspektorátů práce více než omezené a systém jejich kontrol nezohledňuje zranitelnější postavení zahraničních pracovníků. Naopak současný systém umožňuje poměrně snadné proplouvání těch, kteří hrubým způsobem porušují zákoník práce. Snadněji mohou své nekalé praktiky uplatňovat vůči těm, kteří se v Česku neorientují, neznají jazyk a na práci jsou nejen finančně, ale někdy i bytově závislí.

Článek vznikl v rámci projektu „Systém pracovních kontrol imigrantů v ČR: je třeba inspirace odjinud“, který je realizován s laskavou podporou Velvyslanectví Spojených států v ČR.

O autorce

Marie Jelínková, Ph.D. (migrace(AT)mkc.cz) vystudovala sociologii na FSV UK. Ve své diplomové práci se zabývala porovnáním české a australské integrační politiky. V současnosti pokračuje v doktorandském studiu veřejné a sociální politiky, ve kterém se zaměřuje na zkoumání kvality života přistěhovalců v ČR. Také se zabývá problematikou sociální exkluze a inkluze, o které vede kurz.